

rozhledu, technického školení a sociálního porozumění. To je nový člověk, po kterém doba volá. Pravda, odpovědnost a čestnost musí se stát pilíři moderního hospodářského řádu... *Hospodářský řád nejsou jen stroje a burzy, nýbrž také mravní pohnutí a cítění jednáčích lidí*... Humanisace hospodářství je úhelným problémem dvacátého století... Cesta k budoucnosti vede uprostřed mezi visionářským idealismem a přízemní praktičností« (str. 112—113).

Nepochybuji o tom, že nabádavá knížka Munkova bude hojně čtena a vzbudí značný ohlas u všech, kdož usilují o doplnění demokracie politické nezbytnou demokracií hospodářskou. Škoda jen, že nebylo v ní blíže přihlédnuto k družstevnímu hnutí, které přece usiluje již od svého vzniku uskutečnit ideály, o nichž se tu jedná a jež jsou jeho nejnvtřnější podstatou. *A. Klimt.*

PROF. DR. V. TOTOMIANZ: KONSUMENTENORGANISATION. Theorie, Geschichte und Praxis der Konsumgenossenschaften. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage. Verlag von Struppe & Winckler, Berlin 1929. Stran 328 za RM 15.—.

Ruský emigrant prof. Dr. Vahan Totomianc, dnes docent na vysoké obchodní škole v Berlíně, má za sebou úctyhodnou literární činnost týkající se téměř výhradně historie družstevního hnutí, a to jak pokud jde o jeho ideové kořeny tak i pokud jde o dnešní jeho formovou rozmanitost a problémovou složitost. Sleduje pozorně, co se v družstevnictví děje, neujde mu žádná vážnější úvaha v družstevních časopisech ani samostatná publikace, jak i přítomné dílo jest toho pěkným svědectvím. Hlavní pozornost věnuje v něm historii a dnešnímu stavu spotřebních družstev v evropských zemích a ve Spojených státech severoamerických (str. 91—274), podrobně líčí vznik a vývoj Mezinárodního družstevního svazu s jeho významnými mezinárodními kongresy (str. 275—298), úvodem však předesílá kapitoly o významu spotřeby, o základech a teorii spotřebního družstva, o jeho politické a třídní neutralitě, o různých jeho typech, o ligách spotřebitelských (str. 1—90) a v závěru řeší otázku moci a mezi spotřebitelské organizace a její budoucnosti (str. 299—328). Připojeny jsou tabulky: mezinárodní statistika spotřebitelského družstevnictví za rok 1926, mezinárodní statistika obrátu velkonákupních společností v r. 1927 a statistika dvaceti největších spotřebních družstev z téhož roku, s grafickým znázorněním počtu členstva spotřebních družstev v různých zemích, jeho procentuelního poměru k celkovému počtu obyvatelstva a obrátů velkonákupních společností v letech 1926—1927.

Jaký význam má spotřeba a její organizace pro nauku o národním hospodářství a pro sociální politiku? Již Adam Smith prohlásil, že účelem každé výroby je spotřeba a že zájem výrobců přichází v úvahu pouze potud, pokud toho vyžaduje zájem spotřebitelů. Podle F. Baštiata zákony spotřeby podporují a usměrňují výrobu majíce svou mravní úroveň. Ve spotřebě sbíhají se vlákna, která spojují všechny třídy, národy a rasy, v ní se ztělesňuje princip sbratření všech lidí. Lidstvo bude dokonalejší, povznesou-li se mravně spotřebitelé a nikoli snad výrobci. Také Ruskin napsal, že konečným cílem politické ekonomie jest dosažení zušlechtně spotřeby a její zmnožení. Přes tyto i jiné významné hlasy o základní důležitosti spotřeby stojí podle Totomiance všechny národohospodářské školy, marxismus nevyjímajíc, na stanovisku výrobce: liberální na stanovisku podnikatele, marxistická na stanovisku dělníků, jiné pak hledají střední cestu mezi oběma těmito zájmy. Bez bližšího povšimnutí nechává se skutečnost, že právě konsumující masa jest činitelem, který umožňuje vznik kapitálu a zisku. Spotřební družstvo poskytuje novou látku nauce o národním hospodářství, vývoj pak těchto sdružení tvoří i pevnou oporu sociálně-politické a sociologické teorie solidarity, která — jako protiva marxistické nauky o třídním boji — byla zdůrazněna Léonem Bourgeoisem a hrabětem P. Kropotkinem. Spotřební družstvo jest vybudováno na altruistických prvcích asociace v protivě k trustům a odborovým organizacím, které vycházejí od egoistického cítění svých členů. Díky známé okolnosti, že družstvo, především ovšem družstvo spotřební, přijímá za členy příslušníky všech stavů a názorů, stává se znamenitou školou trpělivosti a snášenlivosti i pospolitého vedení složitých hospodářských záležitostí.

Ve spojení s účastí na zisku uskutečňuje spotřební družstvo součinnost různých společenských tříd a vede k hospodářské harmonii. Neapeluje ani na egoistický zájem výrobců ani na úzce obmezené třídní vědomí, nýbrž na mravní cit všeobecně lidské solidarity. Ideálem družstva není tudíž boj o život ani třídní boj, nýbrž sjednocení všech pro všechny. Díky spotřebním družstvům stává se masa vlastním ředitelem výroby a učí se plnit tuto funkci v duchu spravedlnosti a solidarity. Spotřební družstva se svými výrobními odděleními budou prostředkem k tomu, aby hospodářská moc spočívající v rukou oligarchie vyrábějících kapitalistů byla přenesena na širokou masu spotřebitelů. »Družstevní organizace jest všeobecným hlasovacím právem na poli hospodářském« (str. 11).

V družstevnictví předcházela praxe před teorií; o její vybudování usilovali a usilují mimo jiné E. Busch, Beatrice Potterová-Webbová, Dr. William King, Charles Gide, B. Lavergne, Dr. Franz Staudinger, Dr. A. O. Rosenquist a Dr. James Peter Warbasse. Dr. Totomianc probírá podrobně jejich názory užívaje při tom v hojně míře citátů, připojuje kritické poznámky a dochází k závěru, že ze všech teoretiků spotřebního družstva přinesli nejcennější příspěvky k družstevní teorii Dr. F. Staudinger a prof. Ch. Gide. Obdobně postupuje autor i při otázce politické a třídní neutrality spotřebního družstva: vyslovili se pro ni a obhajují ji Heinrich Kaufmann, Dr. Hans Müller, prof. M. J. Tugan-Baranowski, N. A. Kulakov, A. A. Isajev, zvláště však Anders Oerne; jediným vážným jejím odpůrcem je E. Vandervelde. Neutralitou nerozumí Dr. Totomianc ani tak úplné vyloučení politiky jako spíše naprostou nezávislost na politickém programu nějaké politické strany nebo na taktice odborového hnutí. Takto pojmá neutralita jest diktována nutností poměrů a hledí proto vymýtit z družstevního života poslední zbytky politikaření a třídního boje. Nebýti vázán na žádnou politickou stranu neznamená však ještě nikterak nemít vůbec zájmu o politiku. Politiku dělají i angličtí družstevníci, kteří si založili v poslední době dokonce vlastní politickou stranu. Družstevní hnutí má přece i své vlastní politické zájmy, které je nutí působiti na vládu ve smyslu nápravy daňové a celní politiky, družstevních zákonů atd. . . . Politická a třídní neutralita v uvedeném smyslu je autorovi bezpodmínečným příkazem nejen jakožto odkaz velmistřů a teoretiků družstevnictví, nýbrž i vzhledem k pestrému složení členstva v družstvu a jeho různosti názorové a zájmové. Spotřební družstvo řídí se svými vlastními zákony hospodářského vývoje, jejichž porušení nezůstává bez trestu, jak ukazuje příklad Francie a Anglie.

Pokud jde o otázku moci a mezi spotřebitelské organizace, nutno konstatovati, že spotřební družstvo má určité přednosti u srovnání se soukromým obchodem: drobný maloobchodní závod musí počítati s větší režií než soustředěný závod spotřebního družstva s větším počtem členů; spotřební družstva vynikají nad soukromý obchod mravně i materiálně tím, že navykají lidi platiti při nákupu hotově a nebrati zboží na úvěr; nemohou sice zabrániti drahotě, ale mohou ji zmírňovat, mohou znesnadňovati nebo i zabrániti vzniku kartelů a trustů; spotřebitelská organizace — jsou jí i komory spotřeby, spotřebitelské ligy — může vykonávati značný vliv i na samosprávné a státní úřady (cla atd.). Nejdůležitějším úkolem družstevního hnutí jest stále ještě výchova mas k samostatnosti a k lepšímu využití a organizování lidí jako činitelů výroby. Přílišná jeho centralisace měla by za následek, že by jednotlivé osoby byly daleko méně výchovně obvlivňovány, že by vymizel cit odpovědnosti ano dokonce i sama potřeba sebeurčení. »Schopnosti k hospodářské sebesprávě dosáhne se snáze větším počtem členů prostřednictvím menších organizací« (str. 310). Zvláště důležité jest připoutati, pokud to jen lze, všechny třídy národa k účasti na spotřebních družstvech, a nikoli pouze dělníky, jejichž spotřeba sice stoupla, není však ani z daleka celou spotřebou národní. Stejně naléhavým a důležitým úkolem jest spojení spotřebních družstev s družstvy zemědělskými; vykořisťování trusty bude moci býti odstraněno teprve pak, až spotřební družstva budou míti oporu ve venkově, který neupadl ještě do rukou trustů. Pokud venkovské hnutí družstevní nevzroste a nespojí se s družstevním hnutím městským, bude pokračovati vytlačování soukromého obchodu a soukromé výroby jen pozvolna. Úplně je potlačiti nebude družstvo podle Dr. Totomiance nikdy s to; ale ani toho nepotřebuje pro druž-

stevní hospodářský řád. Podle autora mohlo by se dokonce říci, že soukromý obchod a soukromý průmysl jakož i státní a komunální průmysl jsou nutným doplňkem podniků družstevních. Tyto nedoporučuje se nadměru centralisovati, ježto přílišná centralisace vedla by nutně ke zbyrokratisování jich. Více než centralistickými podniky může být podle Dr. Totomiance spotřebitelská organizace podporována idealismem těch, kdož mají na ní účast. V místech, kde družstvo zapustilo hluboko kořeny a trvá již delší dobu, jest jeho vliv na charakter obyvatelstva a na mravnost hluboký a nápadný.

Na budoucnost spotřebního družstva nutno hledět pod zorným úhlem dosavadního vývoje. Dnes žijeme ve znamení výroby, ale nikoli zemědělské, nýbrž průmyslové; pouze výroba a toliko výrobci jsou ve vážnosti a ovlivňují z největší části hospodářský a politický život národů. Vysvětluje se to zvláštní aktivitou výrobních skupin, jež jsou velmi dobře organizovány v kartelech, trustech a odborových organizacích. Rovněž i parlamenty jsou většinou představiteli zájmů výrobců; výjimku netvoří, jak známo, ani Mussolinim v Itálii nově vybudovaný parlament bez parlamentarismu. Všude a všichni myslí tudíž pouze na výrobce a nikdo na spotřebitele, kteří jsou přece daleko početnější a měli by vlastně representovati nejvyšší instanci v hospodářském životě. Bohužel nejsou si spotřebitelé vědomi své síly a nejsou s to zaujmouti dominující postavení v životě hospodářském, poněvadž nebyli pro to dosud vychováni. Přes dosavadní pasivitu nevědomosti spotřebitelů vykonala již spotřební družstva svými svazy a velkonákupními společnostmi velmi mnoho v ohledu sespolečenstvenění obchodu a částečně i výroby. Aby však v budoucnosti mohla dosíci ještě větších výbojů než dosud, musí spotřebitelské družstevní hnutí vejíti v přímé spojení se zemědělským hnutím družstevním nejen k vůli výměně statků, nýbrž i v zájmu společného potírání lichvy, spekulace a ostatních nezdravých výhonků kapitalismu, musí poněmáhle a systematicky skupovati půdu a zakládati banky pro všechna družstevní odvětví a měla by konečně začítí také s mezinárodní družstevní výrobou. Celkem vzato jsou podle Dr. Totomiance pokroky družstevního hnutí odvislé od samotných jeho stoupenců. Družstvo je nejlepší organizační formou, neboť slučuje v sobě dobré stránky kapitalismu s dobrými stránkami socialismu; dobré vedoucí síly, dobří zřizenci a dělníci, věrní členové naplňují družstevní formu teprve správným a významným obsahem. Družstevní hnutí jest dnes nejenom největším sociálním hnutím, nýbrž jest jediným hnutím sociálním, které má absolutně mírumilovný charakter. Lesk kapitalismu pobledl, praví Dr. Totomienc; jako jeho dědic objevuje se nyní družstevní hnutí nebo kooperatismus, jehož nositeli jsou pracující vrstvy ve městě a na venkově. »Družstevní hnutí nebo kooperatismus jakožto světový názor není materialistické. Jeho zakladatelé jako King, rochdalští pionýři, křesťanští socialisté, Mazzini, Raiffeisen atd. byli idealisté a družstevní organizace dneška by se zpronevěřila odkazu svých vůdců, kdyby byla ve všedním životě sváděna k vyhocenému materialismu« (str. 328).

Vedle »Dějiny národohospodářských a sociálních nauk« (J. Otto, Praha 1923) je přítomná kniha nejlepším dílem Totomiancovým a zasluhuje, aby našla hojněho rozšíření jak v kruzích družstevních tak i mezi těmi, kdož tak rádi mluví o spotřebních družstvech s pohrdáním, ačkoli mají pravidelně o jejich ideové podstatě a jejich poslání představu o málo jasnější než slepý o barvách.

A. Klimt.

TRICET LET ČESKÉ ZEMĚDĚLSKÉ DRUŽSTEVNÍ PRÁCE. Jubilejní spis Ústřední jednoty hospodářských družstev v Praze a přičleněných kampeliček a družstev. V Praze 1928, stran 622 za Kč 250.—.

Lze-li říci o nějaké publikaci, že je v každém ohledu skvělá, pak nutno to říci o tomto spisu, a to jak pokud jde o bohatý jeho obsah, tak i pokud jde o jeho bohatství obrazové a úpravu typografickou. Upřímně litovati nutno pouze toho, že je to tisk soukromý, který se nedostal na knihkupecký trh. Pokusím se aspoň naznačiti, co vše přináší pro poznání podstaty zemědělského družstevnictví, jeho třicetileté historie, dnešního stavu a vyhlídek do budoucnosti.

Hned předem dlužno podotknouti, že spis přináší více, než by se dalo souditi z pouhého titulu.